

Võrust pärit Arnold Kais sündis 3. märtsil 1911. aastal postiametniku perekonnas. Keskhariiduse omandas ta Võru Ühisgümnaasiumis, kus ta oli edukas nii õpingutes kui ka spordis. Asjaosaline meenutab: *Kohe kui naasesin Petserist kergejõustikuvõistlustelt, kutsus sportlasi mittesoosiv ladina keele õpetaja mind klassi ette vastama. Pidin lugema ja tõlkima Hannibali kõne üle Alpide minekul. Klassi ees sulgesin raamatu ja asetasin õpetajate lauale. Sellele järgnes koheselt õppejõu sarkastiline märkus puudevate ja mitteoskavate spordimeeste kohta. Vastas, et sellise suurmehe, nagu oli Hannibal, öeldud sõnad peavad peas olema ja esitasingi nõutud kõne peast nii, nagu võis seda teha kuulus väejuht 2000 aastat tagasi. Järgnenud hiirvaikuses tajusin oma täielikku triumfi, nõudliku õppejõuga sain aga edaspidi hea kontakti ning tänu gümnaasiumis omandatud heale ladina keelele oli mul hiljem, Tartus usuteaduskonnas õppides, lihtsam kui teistel.*

Noort Kaisi jätkus kõikjale – ta oli koolis asendamatu karikaturist, hinnatud kõnemees, omas ilusat lauluhäält, oli Võrumaa meistri, Ühisgümnaasiumi võrkpallimeeskonna kapten, hea lauatennisemängija. Võrus selle spordiala esimest võistlust 1920ndate aastate lõpus kommenteeris ajaleht nii: *Kais mängis oma vastastega ping-pongi nagu kass hiirega, lööb sinna-tänna ning vastased on löökide pareerimiseks võimetud.*

Jalgpallurina teeb Kais ühes mängus nn *hat trieki* – lööb 3 väravat ja seda mängu kajastav ajaleheartikkel kannab pealkirja *Võru veri ei värise, taku särk ei kärise!*

Järgnev katkend on 1930. a novembrikuu *Eesti Spordilehest: Mineval aastal ületas Leinbock hoota kau-guses eesti rekordi tagajärjega 3.10. Sel aastal oli Võrus teine üllatus: poistespordiliidu võistlustel ületas Kais hoota kolmikus eesti rekordi, näidates tagajärge 9 mt, mis on 5 cm võtta parem Ütti nimel seisvast. Võrulastele on see lohutuseks ja rõõmuks, sest Võrus on ka mõnigi väärikas sportlane, Võru pole igal pool viimane.* Niisiis, seesama Arnold Kais oli 1930. a Eesti Vabariigi rekordiomanik kergejõustikus.

Tartu Ülikooli usuteaduskonna lõpetas Arnold Kais 1939. a. Õppetöö vaheaegadel tegutses tulevane teoloog Noorte Meeste Kristliku Ühingu (NMKÜ) suvekoolis. Prooviaasta möödus Haljalas ja Kadinas, vaimulikku ametisse ordineeriti noormees 6. oktoobril 1940. Meie vallalehe suuruse ametitunnistuse number on 1607, pealkiri vägev: GRATIA ET PAX A DOE PATRE ET CHRISTOJESU SALVATORE NOSTRO!

1944. a õnnistati Kadrina kirik, ühtlasi valiti Kais abipastorist pärispastoriks, kusjuures kiriku täiskogu koosolekust osavõtnud 717st (!) koguduse liikmest hääletas üle 90% Arnold Kaisi poolt. Juba prooviaastal lülitus noor kirikuõpetaja põhitöö kõrvalt kohe kohalikku seltsiellu. Spordimehena organiseeris ta sportlikke üritusi, lõi ka ise kaasa. Kadrina II laulupäevaks 1940. a suvel tegi Kais piduliku sisseõnnistamislaulu sõnad ise. Algussalm oli selline: *Laul rõõmsasti mu hingest kosta / ja ärata meis tundeid vägevaid, / laul lepitagu, ühendagu meid / kui Isa lapsi käima õigeid teid.*

Nostalgiahõngulise kõrvalpõikena tuleb märkida, et sel laulupäeval osales üle 700 lauljapillimehe, lisaks arvukas pealtvaatajaskond, kellele sai motoks üldjuht Peeter Paul Lüdigi pidulik pöördumine: *Olgu laul abimeheks eesmärgile – igale kaunile tundeelu- ja mõtteavaldusele!*

Peale sõda algas ajajärk, mil usulise tegevuse ja kiriku edasine eksisteerimine nõudis asjaosalistelt tõelist usku, entusiasmi, laveerimisoskust – kirik oli eelarveline asutus, elektrimaks tuli tasuda kümnekordselt (!?), jutluste oletatavad ideoloogilised eksimused jõudsid alati vastavate “organiteni”

Arnold Kaisi meenutus: *50ndate aastate keskel tähistasime suurejooneliselt Kadrina koguduse 700. juubelit. Juba järgmisel päeval peale pidustusi sain kutse ilmuda Tapa NKVDsse. Mind süüdistati oma jutluses selliste luuletuste deklameerimises, kus ülistati kirikut kui kõige pühamat ja õiglasemat paika, mille lävel austusest alati paljastatakse pea. Olin aga asjade sellist käiku ette näinud, avasin kaasavõetud luuleraamatu ja sõnasin, et davai smotri, miks ma ei või ette lugeda teie poolt pärjatud rahvusaaslaste Pushkini ja Lermontovi luulet. Ka oma õele, kes oli Jõhvi koguduses õpetaja, aitasin nn ideoloogiakindlaid jutlusi koostada.*

Omakasupüüdmatut abi osutas Kais gümnaasiumiaegsele koolivennale kirjanik Aristarch Sinkelile (1912-1988) ajalooliste romaanide “Musta risti ikke all” ja “Mõõgaga mõõdetud maa” allikmaterjalide otsimisel kirikuraamatutest ning arhiividest. Kirjanik on öelnud, et nende romaanide kaanel peaks olema kirjas ka teinegi autor – Arnold Kais.

Antiikmees Aristoteles on öelnud sõnad, mis on aktuaalsed ka kaasajal: *Inimene või ühiskond, kes ei oska puhata, on määratud hukkamisele.* Sellisel mehel nagu Kais, keda ühelt poolt kammitseb kirikuõpetaja käitumismall, teiselt poolt tollaegse riigikorra poolt peale surutud kahestumine, oli

vabameelse inimesena raske nende nõudmistega ühte jalga käia. Tekkinud vaimsed pinged vajasisid maandamist. On ju teada, et perekondlike sündmuste tähistamisel kutsuti pidulauda ka kirikuõpetaja ning sellisel tähtsal persoonil ei olnud lihtne kõikvõimalikest toostidest loobuda. Nende kokkulöömistele tulemusena aga muutus meie õpetaja selliseks Kaisiks, nagu oli tema põhiloomus – rõõmsameelseks, jutukaks, kuraasikaks, ent on ju üldteada tõde, et tuntud inimeste isegi tähtsusetuid eksimusi võimendatakse mitmekordseks... Nii või teisiti, kunsti- ja kirjandusnimestele sageli omane boheemlus, mis kurva paratamatusega Kaisi puhul üha süvenes, tekitas arusaamatusi koguduse liikmete hulgas ja kiriku eestseisuses ning asi jõudis sinnamaani, kus nende küsimuste lahendamiseks pidid sekkuma EELK kõrgemalseisvad vaimulikud.

Hiljuti oli juttu, et 25 tuntuma eestlase hulka kuuluv Raimond Valgre ei suutnud sõjajärgse elustiiliga kohaneda ja et see oligi enneaegse surma peapõhjus. Mis puutub Arnold Kaisi, siis võime seda vaid oletada. Ta sõbra, eespool mainitud A. Sinkeli kaastundetelegrammis 1963. a oli kirjas, et see mees oli ajastu ohver. Kõikidest oletustest on tähtsaim ikkagi see, et Arnold Kaisist, keda kõik ta kaasaegsed mäletavad sooja sõna ja sügava respektiga, jääks mälestus ka tulevastele põlvedele. VERBA VOLANT, LITTERA MANET – sõnad lendavad, kirjutatu jääb!

1998. aastal möödus juba 35 aastat, mil liiklusõnnetuses hukkus meie ümbruskonna tuntumaid-teatumaid mehi, Arnold Kais. Teda, andekat ja mitmekülget, mõneti vastuolulist inimest mäletavad kesk- ja vanemaealised kadrinlased hästi. See vabameelne rahutu loomusega isiksus ei mahtunud nendesse raamidesse, kuhu harilikult paigutatakse krikkuõpetajad.

Tõnis Sakk

matemaatikaõpetaja, mälumängur, koduuurija